

через сучасні інструменти бізнес-аналітики й у машиночитному форматі інформації та даних.

Крім того, подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на деталізацію понять «прозорість» та «участь» і дослідження того, які саме бюджетні документи, статті видатків і форми залучення громадян дають найбільший ефект у різних контекстах [³⁵³, с. 25]. Такий підхід дасть змогу розробити більш таргетовані рекомендації для оптимізації бюджетних процедур і посилення підзвітності в умовах воєнного стану.

2.5. Роль державних запозичень у фінансовому стимулюванні відновлення України в післявоєнний період

*(Є. М. Козлов, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет)*

Післявоєнне відновлення України потребуватиме значних фінансових ресурсів для відбудови зруйнованої інфраструктури, підтримки економіки та забезпечення соціальної стабільності. Власних бюджетних доходів держави буде недостатньо для покриття масштабних витрат, що зумовлює потребу в активному використанні державних запозичень. Вони можуть стати ключовим джерелом фінансування відновлення країни, але водночас їхнє залучення потребує збалансованого підходу, щоб уникнути надмірного боргового навантаження та фінансових ризиків.

Залучення як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових ресурсів створює можливості для прискореного економічного зростання, розвитку критичної інфраструктури, підтримки бізнесу й соціальних програм. Водночас ефективне використання державних запозичень вимагає прозорого управління, чіткої стратегії боргової політики й інтеграції міжнародної фінансової допомоги в систему публічних фінансів України.

³⁵³ Paolo de Renzio, Joachim Wehner. The Impacts of Fiscal Openness. *World Bank Research Observer*. 2017. № 32. 36 p. URL : https://www.researchgate.net/publication/320709234_The_Impacts_of_Fiscal_Openness (дата звернення: 10.05.2025).

Адже поряд із можливостями використання позикових ресурсів супроводжується значними викликами та ризиками, які можуть впливати на фінансову стабільність держави й ефективність відновлювальних процесів.

Одним із ключових викликів є зростання боргового навантаження на державний бюджет. Післявоєнне відновлення передбачає потребу в залученні значних обсягів фінансових ресурсів, що може призвести до швидкого накопичення державного боргу. Надмірне боргове навантаження обмежує фінансові можливості країни в майбутньому, оскільки значна частина бюджетних коштів спрямовуватиметься на обслуговування боргу, а не на проекти розвитку чи соціальні потреби.

Ще одним ризиком є залежність від зовнішніх кредиторів. Міжнародна фінансова допомога та кредити від іноземних урядів і фінансових інституцій можуть супроводжуватися певними умовами, які впливатимуть на внутрішню економічну політику України. Це може охоплювати потребу в проведенні структурних реформ, скороченні бюджетних видатків або зміни в податковій політиці, що не завжди відповідатиме внутрішнім пріоритетам країни.

Важливим чинником є валютні ризики, особливо в разі значної частки зовнішніх запозичень. Коливання валютних курсів можуть збільшити вартість обслуговування боргу, що створюватиме додатковий тиск на державний бюджет і валютні резерви країни. Крім того, нестабільна макроекономічна ситуація може негативно впливати на кредитний рейтинг України, що підвищить вартість нових запозичень.

Окремий виклик становить ефективність використання запозичених коштів. Умови післявоєнного періоду можуть ускладнити контроль за цільовим використанням фінансових ресурсів, що підвищує ризики корупції, неефективного розподілу та втрати коштів. Відсутність чітких механізмів моніторингу й звітності може призвести до того, що запозичені кошти не будуть використані на відновлення критично важливих сфер економіки, а натомість розподілятимуться нерационально.

Також значний ризик пов'язаний із потенційною нестачею внутрішніх фінансових ресурсів для обслуговування боргу в майбутньому. Якщо економічне зростання не буде достатньо динамічним, виплати за борговими зобов'язаннями можуть створити додаткове навантаження на бюджет, що змусить уряд скорочувати витрати або шукати

нові джерела фінансування. Це може спричинити боргову спіраль, коли нові позики залучаються для покриття старих зобов'язань, що лише погіршує фінансову ситуацію.

У зазначеному контексті особливого значення набуває пошук внутрішніх джерел фінансового стимулювання відновлення України. Державні облігації є ключовим інструментом внутрішніх запозичень, який дає змогу залучати фінансові ресурси для відновлення економіки та соціальної інфраструктури країни. У післявоєнний період їхня роль значно зростає, оскільки бюджетні надходження можуть бути обмеженими через падіння економічної активності, а потреба у фінансуванні відбудови залишається критичною.

Розміщення державних облігацій на внутрішньому ринку сприяє мобілізації заощаджень громадян, бізнесу та фінансових установ для фінансування державних витрат. Банки, страхові компанії, пенсійні фонди та інші інституційні інвестори є основними покупцями таких облігацій, що забезпечує стабільний приплив коштів до бюджету. Крім того, залучення внутрішніх ресурсів зменшує залежність країни від зовнішніх кредиторів, що особливо важливо для збереження фінансової незалежності та стабільності.

У післявоєнний період важливим є використання різних видів державних облігацій, зокрема короткострокових, середньострокових і довгострокових. Короткострокові облігації дають змогу оперативно залучати кошти для покриття поточних бюджетних потреб, тоді як довгострокові інструменти спрямовані на фінансування великих інфраструктурних проєктів.

Особлива увага належить залученню населення до інвестування в державні облігації через спрощення процедур купівлі, підвищення дохідності та впровадження цифрових платформ для розміщення цінних паперів. Такі заходи можуть сприяти не лише фінансуванню державних потреб, а й підвищенню фінансової грамотності громадян і зміцненню довіри до фінансової системи країни.

У післявоєнний період залучення кредитних ресурсів від національних банків і фінансових установ стає іншим важливим внутрішнім джерелом фінансування відновлення економіки та інфраструктури країни. В умовах обмеженого бюджетного фінансування держава може використовувати внутрішні кредитні ресурси для покриття дефіциту бюджету, реалізації стратегічних проєктів і підтримки ключових галузей економіки.

Національні банки, зокрема центральний банк країни, відіграють вирішальну роль у наданні фінансової підтримки державному сектору. Вони можуть виступати кредиторами останньої інстанції, забезпечуючи ліквідність для урядових програм за рахунок викупу державних облігацій або надання короткострокових кредитів. Однак важливою умовою такої підтримки є збереження макроекономічної стабільності та контроль за рівнем інфляції, щоб уникнути надмірного тиску на національну валюту.

Крім центрального банку, вагоме значення мають комерційні банки та інші фінансові установи, як-от страхові компанії, пенсійні фонди й інвестиційні фонди. Вони можуть надавати державі кредитні ресурси через купівлю державних облігацій, участь у фінансуванні державних програм і надання довгострокових позик.

Іншим важливим джерелом фінансування відновлення економіки в післявоєнний період є зовнішні запозичення.

Так, одним із основних джерел зовнішнього фінансування є міжнародні кредити, які можуть надаватися урядам або державним установам на пільгових або ринкових умовах. Кредити міжнародних фінансових організацій, як-от Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), зазвичай супроводжуються вимогами до макроекономічної політики країни, що сприяє фінансовій дисципліні та структурним реформам. Крім того, окремі держави-партнери можуть надавати двосторонні кредити на відбудову критичної інфраструктури й підтримку ключових секторів економіки.

Важливим інструментом зовнішніх запозичень є випуск єврооблігацій – боргових цінних паперів, номінованих у іноземній валюті та розміщених на міжнародних фінансових ринках. Єврооблігації дають країні змогу отримати доступ до значних обсягів капіталу від міжнародних інвесторів, проте їхній випуск залежить від рівня кредитного рейтингу країни й довіри ринку до її економічної стабільності. У післявоєнний період успішний випуск єврооблігацій може свідчити про позитивні очікування інвесторів щодо перспектив розвитку України та сприяти залученню додаткових фінансових ресурсів.

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями є ще одним важливим напрямом залучення зовнішнього фінансування. Крім кредитів, ці організації можуть надавати гранти, технічну допомогу та

інвестиційні програми, що сприяють модернізації економіки, реформуванню державних інституцій і розвитку фінансового сектору. Важливим аспектом такої співпраці є узгодження умов кредитування та забезпечення ефективного використання залучених коштів для досягнення стратегічних цілей післявоєнного відновлення.

Оптимальне співвідношення між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями є ключовим чинником у забезпеченні фінансової стабільності держави в післявоєнний період. Раціональний підхід до управління державним боргом дає змогу забезпечити відповідний рівень фінансування відновлювальних програм, мінімізуючи водночас ризики надмірного боргового навантаження й залежності від зовнішніх кредиторів.

Внутрішні запозичення мають ряд переваг. Вони не створюють валютних ризиків, оскільки номіновані в національній валюті, а також сприяють розвитку внутрішнього фінансового ринку. Крім того, використання внутрішніх ресурсів для фінансування бюджетного дефіциту зменшує залежність від зовнішніх запозичень, що дає змогу державі зберігати більший рівень автономії у визначенні економічної політики.

Зовнішні запозичення дають нагоду залучити значні фінансові ресурси для відбудови країни, особливо в умовах, коли внутрішні резерви є недостатніми. Вони можуть надаватися на більш вигідних умовах, ніж внутрішні позики, якщо залучаються пільгові кредити від міжнародних фінансових організацій. Водночас залежність від зовнішніх кредиторів створює певні виклики, зокрема потребу у виконанні умов, які можуть обмежувати свободу держави в проведенні економічної політики. Крім того, валютні ризики та можливі коливання міжнародних ринків можуть впливати на вартість обслуговування зовнішнього боргу.

Оптимізація боргового навантаження передбачає досягнення балансу між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями залежно від економічної ситуації та макроекономічних умов. Важливим підходом є диверсифікація джерел фінансування, що дає змогу уникнути надмірної залежності від одного кредитора чи типу боргових інструментів.

Отже, збалансоване використання внутрішніх і зовнішніх запозичень є обов'язковою передумовою для фінансування післявоєнного відновлення України.

Таблиця 2.5.1 – Державний і гарантований державою борг України
2022–2024 років, млрд дол. США

	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2024
Державний борг	86,62	101,59	136,59	159,20
внутрішній борг	38,95	38,00	41,80	44,32
зовнішній борг	47,66	63,59	94,79	114,88
заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	16,98	30,09	59,31	82,83
заборгованість за випущеними цінними паперами	19,91	19,66	19,76	15,22
заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	0,89	4,39	6,32	7,63
Гарантований державою борг	11,34	9,86	8,73	6,86
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	97,96	111,45	145,32	166,06

Джерело: Міністерство фінансів України³⁵⁴.

Після початку широкомасштабного вторгнення рф 2022 року державний борг значно зріс. Якщо на кінець 2021 року він становив 86,62 млрд дол. США, то, поступово зростаючи, наприкінці 2024 року цей показник досяг уже 159,20 млрд дол. США.

Частка зовнішніх запозичень є переважною, і станом на кінець 2024 року становила 72 %. Упродовж 2022–2024 років розмір зовнішнього боргу зріс із 47,66 млрд дол. США на кінець 2021 року до 114,88 млрд дол. США на кінець 2024 року, що відображає значну потребу в залученні міжнародного фінансування для покриття бюджетного дефіциту впродовж періоду військового часу.

Найвагомішою складовою, що призвела до збільшення зовнішнього боргу, є заборгованість перед міжнародними фінансовими організаціями, що зросла із 16,98 млрд дол. США 2021 року до 82,83 млрд дол. США 2024 року. Саме цей інструмент став найбільш значущим для підтримки економіки під час війни.

Заборгованість за цінними паперами виявила тенденцію до зниження з 19,91 млрд дол. США на кінець 2021 року до 15,22 млрд дол. США на кінець 2024 року. Це свідчить про значні складнощі із залученням додаткових коштів через випущення різноманітних

³⁵⁴ URL : https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3_31_12_2024_%D1%80%D1%96%D0%BA_%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4_.xls

боргових інструментів (насамперед єврооблігацій) на міжнародних фондових ринках під час військового стану.

Внутрішній борг за період з 2021 по 2024 рр. залишався більш стабільним у доларовому вимірі. Він знизився із 38,95 млрд дол. США в кінці 2021 року до 38,00 млрд дол. США 2022 року, але потім знову зріс до 41,80 млрд дол. США 2023 року та до 44,32 млрд дол. США 2024 року. Але потрібно враховувати, що в гривневому виразі внутрішній борг також стабільно зростає, але через поступову девальвацію гривні приріст внутрішнього боргу в доларовому еквіваленті є значно меншим.

Гарантований державою борг зменшився з 11,34 млрд дол. США 2021 року до 6,86 млрд дол. США 2024 року. Таке зниження є результатом зменшення можливостей для залучення позик, за якими держава є гарантом.

Отже, аналіз динаміки державного та гарантованого боргу в Україні з 2021 по 2024 роки дає змогу оцінити вплив війни на фінансову політику країни. Основним джерелом фінансування стали зовнішні позики у формі кредитів від міжнародних фінансових організацій. Зовнішній борг зріс значно більше за внутрішній, що свідчить про залежність від міжнародного фінансування в післявоєнний період. Водночас внутрішні запозичення через облігації залишалися важливим інструментом для покриття короткострокових потреб, зокрема для фінансування соціальних програм і відновлення інфраструктури.

Похідною від стрімкого зростання державного боргу є і зростання витрат на його обслуговування.

Таблиця 2.5.2 – Витрати на обслуговування державного боргу 2021–2024 років, млрд дол. США

	2021		2022		2023		2024	
	Факт	Питома вага витрат, %	Факт	Питома вага витрат, %	Факт	Питома вага витрат, %	Факт	Питома вага витрат, %
Усього видатків	1490,3	100,0	2705,7	100,0	4014,8	100,0	4488,3	100,0
Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	155,7	10,4	157,9	5,8	247,6	6,2	308,3	6,9

Джерело: підготовлено автором на підставі інформації Міністерства фінансів України про виконання Державних бюджетів України³⁵⁵.

³⁵⁵ URL : <https://mof.gov.ua/uk/state-budget>

У номінальному вимірі видатки на обслуговування державного боргу за останні три роки зросли майже вдвічі: з 155,7 млрд грн 2021 року до 308,3 млрд грн 2024 року.

2022 року питома вага видатків на обслуговування державного боргу в структурі бюджету скоротилася до 5,8 % (з 10,4 % 2021 р.), що зумовлено різким зростанням загальних видатків держави через потреби оборони. У 2023 і 2024 роках частка витрат на обслуговування боргу поступово зростала і становила 6,2 % та 6,9 %, відповідно.

Хоча Україна демонструє порівняну стабільність у частці видатків на обслуговування боргу впродовж дії військового стану, їхнє стійке зростання в абсолютних величинах є прямим наслідком підвищення боргового навантаження. Поточна ситуація є керованою, проте вимагає довгострокової стратегії управління державним боргом, щоб уникнути фіскального тиску в післявоєнний період.

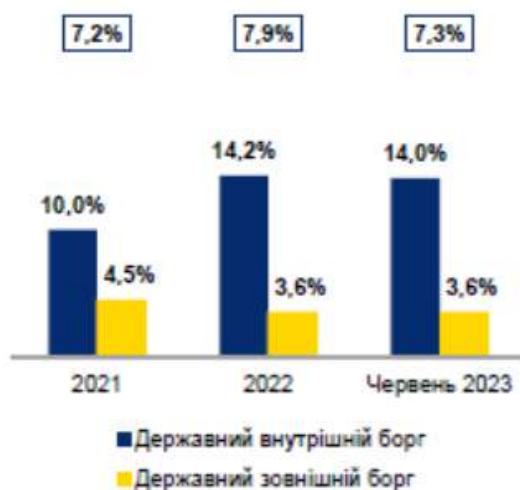

Рисунок 2.5.1 – Динаміка середньозваженої вартості боргу в Україні, %

Джерело: середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки³⁵⁶.

Середньозважена вартість державного боргу України станом на червень 2023 року становила 7,3 %. Водночас вартість обслуговування зовнішнього боргу (3,6 %) є істотно нижчою за вартість внутрішнього боргу (14 %).

Хоча вартість залучення внутрішнього фінансування після 2022 року значно зросла (з 10 до 14 %), середньозважена вартість державного боргу залишається порівняно стабільною через поступове збільшення

³⁵⁶ URL : <https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS2024-2026.pdf>

частки зовнішнього боргу, який може надаватись на пільгових умовах і є більш дешевим у обслуговуванні.

Попри складні внутрішні та зовнішні умови, Україна демонструє відносну ефективність управління державним боргом, зберігаючи помірну середню вартість його обслуговування. Завдяки активному залученню пільгових зовнішніх кредитів вартість боргу зросла несуттєво, що позитивно впливає на фінансову стабільність. Однак високі внутрішні ставки та зростання частки зовнішнього боргу створюють потенційні ризики в середньо- та довгостроковій перспективі, які потребують продовження зваженої боргової політики й стратегічного планування.

У стимулюванні відновлення України особливу роль мають інструменти міжнародної фінансової допомоги та їхня інтеграція в систему публічних фінансів України. Вони дають змогу залучення значних ресурсів на вигідних умовах, сприяючи реконструкції критичної інфраструктури, підтримці соціальних програм і стимулюванню економічного зростання.

Міжнародні кредити зазвичай передбачають чітко визначені умови використання та погашення. До основних кредиторів України належать Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), а також уряди країн-партнерів. Умови кредитування можуть охоплювати фіксовані або змінні відсоткові ставки, терміни погашення й певні вимоги до економічної політики країни-отримувача.

Гранти є безповоротною фінансовою допомогою, що надається для реалізації певних проєктів або підтримки соціально-економічного розвитку. Вони надходять як від міжнародних організацій, так і від іноземних урядів. Гранти часто спрямовуються на конкретні сфери, як-от відновлення інфраструктури, розвиток енергетичного сектору, реформи державного управління та підтримка малого бізнесу.

Механізми використання міжнародних кредитів і грантів передбачають чітку інтеграцію цих ресурсів у систему публічних фінансів України. Отримані кошти розподіляються через державний бюджет або спеціальні фонди, що забезпечує їхнє цільове використання. Важливу роль мають механізми моніторингу та контролю, які запобігають неефективному витрачання коштів і сприяють прозорості фінансування.

Загалом упродовж 2022–2024 років Україна отримала понад 115 млрд дол. США фінансової допомоги від міжнародних партнерів у формі кредитів та грантів.

Післявоєнне відновлення України вимагає значних фінансових ресурсів, які акумулюються не лише через кредити та гранти, а й через спеціальні фонди й міжнародні програми підтримки. Використання таких фінансових механізмів дає змогу спрямовувати кошти на конкретні стратегічні напрями, забезпечуючи швидке й ефективне відновлення інфраструктури.

До основних створених фондів відновлення України можна віднести: Фонд підтримки малого та середнього бізнесу, Гуманітарний фонд, Фонд підтримки армії, Фонд обслуговування та погашення державного боргу, Фонд відновлення й трансформації економіки, Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури³⁵⁷. Кожен з зазначених фондів має свою спеціалізацію й направленість, що збільшує ефективність використання отриманих коштів.

Окремо варто зазначити програму Європейського Союзу «Ukraine Facility», яка передбачає довгострокову фінансову підтримку України, поєднуючи грантові кошти, кредити й технічну допомогу. Загалом обсяг програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу становить 50 мільярдів євро у 2024–2027 роках, які будуть спрямовані на фінансування державного бюджету України (38,3 млрд євро), стимулювання інвестицій (7 млрд євро), а також технічну підтримку в реалізації програми (4,7 млрд євро)³⁵⁸. Реалізація програми також передбачає здійснення певних реформ в Україні, які поділені на три основні блоки: базові реформи (в сфері державного управління, управління державними фінансами, судової системи, боротьби з корупцією та відмиванням коштів), економічні реформи (в сфері фінансових ринків, управління державними активами, людського капіталу, бізнес-середовища, децентралізації та регіональної політики), а також ключові сектори (енергетичний сектор, транспорт, агропродовольчий сектор, критичні матеріали, підприємництво, розвиток МСП і переробна промисловість, цифрова трансформація, зелений перехід та охорона довкілля).

³⁵⁷ URL : <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>

³⁵⁸ URL : <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Світовий банк виділив 432 млн доларів на новий проєкт «Створення стійкої інфраструктури у вразливих середовищах в Україні» DRIVE, який спрямований на ремонт і відновлення критично важливих транспортних шляхів, зокрема доріг і мостів, а також на реформування системи управління цим сектором³⁵⁹.

Ресурсні угоди є іншим важливим інструментом залучення іноземних інвестицій, спрямованих на відновлення й розвиток національних економік, особливо в післявоєнний період. Цей тип угод передбачає співпрацю між державами чи міжнародними компаніями в галузі видобутку природних ресурсів, як-от рідкісноземельні метали, енергоносії та інші стратегічні матеріали.

Ресурсні угоди зазвичай містять механізми спільного видобутку природних ресурсів, що дає змогу країні отримувати доступ до сучасних технологій та інвестицій, а іноземним партнерам – доступ до значних запасів ресурсів. Водночас ресурсні угоди можуть стати значним джерелом прямих іноземних інвестицій. Прибутки від видобутку ресурсів можуть направлятись на реалізацію наступних видобувних проєктів, відновлення інфраструктури, модернізацію промислових підприємств та інші цілі.

Показовим прикладом є ресурсна угода між Україною та США, укладена 2025 року. Вона передбачає стратегічну співпрацю у сфері критично важливих мінералів, зокрема рідкісноземельних металів, що мають ключове значення для високотехнологічної, енергетичної та оборонної промисловості. Угода містить положення про спільне геологічне вивчення, створення інфраструктури для видобутку і переробки, а також забезпечення прозорого механізму розподілу прибутків. Важливо, що в рамках домовленостей частина прибутків може спрямовуватись на фінансування відновлення об'єктів критичної інфраструктури, розвиток переробної промисловості в Україні та створення нових робочих місць у регіонах, що постраждали від війни.

У сучасних умовах післявоєнного відновлення України прямі іноземні інвестиції (далі – ПІІ) відіграють ключову роль як джерело фінансових ресурсів, потрібних для відбудови економіки, модернізації виробництва, створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності національного господарства. Аналіз динаміки ПІІ дає змогу оцінити рівень довіри міжнародної інвестиційної спільноти до

³⁵⁹ URL : <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/procurement-detail/OP00353850>

країни, ефективність внутрішньої політики з покращення інвестиційного клімату, а також ідентифікувати основні тренди залучення капіталу за секторами й регіонами.

Вивчення змін у структурі, обсягах і джерелах ПІІ дає нагоду визначити потенційні точки зростання, оцінити ефективність міжнародних економічних партнерств і сформувати підходи до стратегічного планування фінансування відновлення. 2022 рік – рік початку повномасштабного вторгнення РФ, ознаменувався значним скороченням ПІІ із 65 746,8 млн дол. США 2021 року до 50 986,7 млн дол. США. Проте основним чинником такого скорочення став не відтік інвестицій з країни, а курсова різниця та переоцінка капіталу внаслідок девальвації курсу гривні до долара США.

Проте за 2023–2024 роки обсяг ПІІ почав зростати: до 54 950,8 млн дол. США 2023 року і 54 573,1 млн дол. США 2024 року, що є результатом адаптації бізнесу до нових умов і часткового відновлення довіри інвесторів. Більша частина ПІІ складається із інструментів участі в капіталі, які 2024 року становили 37 849,3 млн дол. США. Водночас обсяг боргових інструментів також є досить значним – 16 723,8 млн дол. США 2024 року. Варто зазначити, що оскільки інвестиції в Україні навіть у період військових дій усе ще залишаються на досить значному рівні, це свідчить про потенціал для економічного відновлення, особливо в періоді, коли безпекова ситуація буде стабілізована.

Оцінити ефективність використання державних запозичень та їхнє значення для соціального відновлення країни можна за допомогою аналізу структури витрат Державного бюджету України.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення з 2021 по 2024 роки скоротилися з 22,8 до 10,4 %. Це є результатом значного збільшення державних витрат, починаючи з 2022 року, пов'язаного з військовими витратами та іншими витратами на оборону. Проте, незважаючи на зниження частки, в абсолютному розмірі сума соціальних витрат збільшилась з 339,3 млрд грн 2021 року до 464,7 млрд грн 2024 року, що свідчить про важливість забезпечення гарантій і соціальної підтримки під час військового стану.

Витрати на освіту залишаються на порівняно невисокому рівні, зменшившись з 4,3 % 2021 року до 1,4 % 2024 року, а в абсолютному вимірі майже не змінившись за три роки (63,8 млрд грн 2021 року та 64,7 млрд грн 2024 року), що вказує на обмежені можливості для фінансування освіти впродовж дії військового стану.

Таблиця 2.5.3 – Видатки Державного бюджету України 2021–2024 років за функціональною класифікацією

Статті видатків	2021		2022		2023		2024	
	Факт, млрд грн	Питома вага витрат, %	Факт, млрд грн	Питома вага витрат, %	Факт, млрд грн	Питома вага витрат, %	Факт, млрд грн	Питома вага витрат, %
Усього видатків, зокрема:	1490,3	100,0	2705,7	100,0	4014,8	100,0	4488,3	100,0
загальнодержавні функції	51,0	3,4	44,1	1,6	48,5	1,2	66,8	1,5
Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	155,7	10,4	157,9	5,8	247,6	6,2	308,3	6,9
Оборона	127,5	8,6	1143,2	42,3	2097,6	52,2	2305,2	51,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	174,4	11,7	443,3	16,4	574,8	14,3	692,7	15,4
Економічна діяльність	181,0	12,1	95,4	3,5	134,6	3,4	163,1	3,6
Охорона навколишнього природного середовища	8,2	0,6	4,7	0,2	5,2	0,1	9,5	0,2
Житлово-комунальне господарство	0,2	0,0	0,5	0,0	8,4	0,2	7,5	0,2
Охорона здоров'я	170,5	11,4	184,3	6,8	179,3	4,5	201,4	4,5
Духовний і фізичний розвиток	16,0	1,1	11,1	0,4	11,8	0,3	16,2	0,4
Освіта	63,8	4,3	58,5	2,2	60,4	1,5	64,7	1,4
Соціальний захист і соціальне забезпечення	339,3	22,	426,0	15,7%	469,3	11,7	464,7	10,4

Джерело: підготовлено автором на підставі інформації Міністерства фінансів України про виконання Державних бюджетів України.

Видатки на охорону здоров'я також мають тенденцію до зниження у відсотковому відношенні (з 11,4 % 2021 року до 4,5 % 2024 року), хоча в абсолютних значеннях вони залишаються на стабільному рівні – приблизно 201,4 млрд грн 2024 року. Однак, зважаючи на важливість медичної та реабілітаційної допомоги, особливо в умовах післявоєнного часу, можна очікувати на збільшення витрат на охорону здоров'я в майбутньому.

Витрати на житлово-комунальне господарство в абсолютних цифрах залишаються невеликими (7,5 млрд грн 2024 року), але вони можуть стати важливими для відновлення інфраструктури в після-воєнний період унаслідок пошкодження значної кількості об'єктів в Україні в результаті бойових дій.

Іншим показником, що безпосередньо відображає соціально-економічну ситуацію в країні та дає змогу оцінити вплив військових дій, є рівень безробіття в країні. Зміни в рівні безробіття впливають на обсяги споживання, доходи населення, податкові надходження й потребу в соціальній підтримці.

У 2019–2021 роках рівень безробіття залишався порівняно стабільним і невисоким, що свідчило про відносну соціально-економічну стабільність і сприятливу ситуацію на ринку праці.

Початок повномасштабного вторгнення рф 2022 року призвів до стрімкого зростання рівня безробіття, який досяг піку в середині 2022 року (понад 25 %). Таке зростання було зумовлено масштабною вимушеною міграцією, руйнуванням підприємств, призупиненням діяльності бізнесу та загальною дестабілізацією економіки.

У другій половині 2022 року та впродовж 2023–2024 років спостерігається стабільна тенденція до зниження рівня безробіття внаслідок адаптації економіки до умов воєнного часу, поступового відновлення бізнес-активності, розвитку нових секторів (особливо пов'язаних із обороною та відновленням), а також цільового використання бюджетних коштів на програми підтримки зайнятості.

Динаміка рівня безробіття в Україні у 2019–2024 роках чітко корелює із соціально-економічними потрясіннями, спричиненими війною. Проте тенденція до стабілізації свідчить про поступове відновлення ринку праці, що є результатом ефективного використання державних запозичень (зокрема, за рахунок реалізації програм підтримки внутрішньо переміщених осіб, малого та середнього бізнесу тощо).

Прогноз макропоказників України, підготовлений Міжнародним валютним фондом, демонструє помірний, але стабільний напрям економічного відновлення України після економічного шоку, спричиненого початком широкомасштабного вторгнення рф. Основними викликами залишаються збереження макрофінансової стабільності, зменшення рівня інфляції, зниження безробіття й покращення зовнішнього торговельного балансу. Водночас такі тенденції створюють підґрунтя для подальшого стратегічного планування фінансування відновлення, залучення інвестицій і міжнародної допомоги.